

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P2379

[Total No. of Pages : 4

[5003]-4001

M.A. (Part - II) (Semester - IV)

POLITICAL SCIENCE

**PO-C10 : Traditions of Political Thought
(2013 Pattern) (Credit System)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 50

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*

Q1) Attempt any one question of the following : **[10]**

- a) Discuss Plato's idea about 'Ideal State'.
- b) Explain John Locke's theory of Social Contract.

Q2) Attempt any one question of the following : **[10]**

- a) Critically examine 'Machiavelli as a Modern Political thinker.
- b) Critically examine the views of J.S. Mill's on Representative Government.

Q3) Attempt any one question of the following : **[10]**

- a) Explain Karl Marx's views on 'state' and Revolution.
- b) Explain M. Gandhi's concept of Gramrajya.

P.T.O.

Q4) Attempt any two of the following : **[10]**

- a) Abu Nasoral - Farabi views on political thoughts.
- b) Rousseau's General Will.
- c) Features of Aquinas political thought.
- d) Hegel's contribution on political thought.

Q5) Attempt any two of the following : **[10]**

- a) Confuciu's views on Ethics.
- b) J.S. Mill's views on Liberty.
- c) M. Gandhiji's views on Satyagraha.
- d) Fraritz Fanon 'Decolonization' theory.

Total No. of Questions : 5]

P2379

[5003]-4001

M.A. (Part - II) (Semester - IV)

POLITICAL SCIENCE

PO-C10 : Traditions of Political Thought

(2013 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 50

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहेत.
2) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) प्लेटोप्रणीत 'आदर्शराज्य' संकल्पनेवर चर्चा करा.
ब) जॉन लॉकचा सामाजिक करार सिध्दांत स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) 'मॅकियाव्हेली एक आधुनिक राजकीय विचारवंत' या विधानाचे चिकित्सक परीक्षण करा.
ब) जे. एस. मिलच्या प्रतिनिधिक शासन विषयक विचाराचे टिकात्मक परीक्षण करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) कार्ल मार्क्सचा 'राज्य' आणि 'क्रांती' विषयक विचार स्पष्ट करा.
ब) म.गांधीची 'ग्रामराज्य' संकल्पना विशद करा.

प्रश्न 4) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) अबु नासर अल - फरेबी यांचे राजकीय विचार
- ब) रूसोची सामूहिक इहा
- क) अँक्विनासच्या राजकीय विचारांची वैशिष्टे
- ड) हेगेलचे राजकीय विचारांतील योगदान

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) कन्फ्युशियसचे 'नैतिकता' विषयक विचार
- ब) जे. एस. मिलचे स्वातंत्र्य विषयक विचार
- क) म. गांधीजीची सत्याग्रह संकल्पना
- ड) फ्रँटझ फॅनन यांचा निर्वसाहतीकरणाचा सिध्दांत

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P2380

[Total No. of Pages : 4

[5003]-4002

M.A. (Part - II) (Semester - IV)

POLITICAL SCIENCE

PO-C11 : Political Process in India

(2013 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 50

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*

Q1) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Review the electoral politics during the years 1968-1989.
- b) Discuss the politics regionalism with special reference to language politics.

Q2) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Discuss the Dalit politics in India.
- b) Explain the causes of inter-state disputes in India.

Q3) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Critically examine the Nature and Consequences of Naxalite Movement in India.
- b) Discuss the Economical reforms after 1990 in India.

P.T.O.

Q4) Attempt any two of the following : **[10]**

- a) Limits of Caste Politics 1999.
- b) Farmer's Movement.
- c) NGO's about Women.
- d) Importance of Loksaba Election 1989.

Q5) Attempt any two of the following : **[10]**

- a) Dominance Caste Politics.
- b) OBC Mobilization.
- c) Dominance System.
- d) NGO's.

Total No. of Questions : 5]

P2380

[5003]-4002

M.A. (Part - II) (Semester - IV)

POLITICAL SCIENCE

PO-C11 : Political Process in India
(2013 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 50

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
2) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) 1968-1989 मधील निवडणूकींच्या राजकारणाचा आढावा घ्या.
ब) भाषेच्या राजकारणाच्या विशेष संदर्भात प्रदेशवादाच्या राजकारणाची चर्चा करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) भारतातील दलित राजकारणाची चर्चा करा.
ब) भारतातील आंतर - राज्य विवादाची कारणे स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) भारतातील नक्षलवादी चळवळीचे स्वरूप व परिणाम यांचे चिकित्सक परीक्षण करा.
ब) भारतातील 1990 नंतरच्या आर्थिक सुधारणांची चर्चा करा.

- प्रश्न 4) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. [10]
- अ) 1999 नंतर जात राजकारण मर्यादा
 - ब) शेतकरी चळवळ
 - क) महिलाविषयक स्वयंसेवी संस्था
 - ड) 1989 च्या लोकसभा निवडककीचे महत्व

- प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. [10]
- अ) वरिष्ठ जातींचे राजकारण
 - ब) ओ. बी. सी. ची कृतीप्रवणता
 - क) एक पक्षप्रभुत्व पध्दती
 - ड) बिगर शासकीय संघटना

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P2381

[Total No. of Pages : 4

[5003]-4003

M.A. (Part - II) (Semester - IV)

POLITICAL SCIENCE

PO-C12 : Political Participation

(2013 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 50

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*

Q1) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Discuss the relationship between Public opinion and Political culture.
- b) Discuss the measures for ensuring fair participation of women in politics.

Q2) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Explain the characteristics on new social movements.
- b) Discuss the different agents of Political Socialization.

Q3) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Explain the term Collective Violence with reference to Riots, State Repression, Ethnic and communal violence.
- b) Explain the role of media in Political Participation.

P.T.O.

Q4) Attempt any two of the following : **[10]**

- a) Meaning of Political Socialization.
- b) Concept of Civic Culture.
- c) Importance of Public opinion.
- d) Typology of social movement

Q5) Attempt any two of the following : **[10]**

- a) Classification of political culture.
- b) Gender Equality.
- c) Benefits of Political participation.
- d) Anti-caste Movement.

Total No. of Questions : 5]

P2381

[5003]-4003

M.A. (Part - II) (Semester - IV)

POLITICAL SCIENCE

PO-C12 : Political Participation
(2013 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 50

सूचना :ह 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

2) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

अ) लोकमत व राजकीय संस्कृती यांच्यामधील संबंधाची चर्चा करा.

ब) महिलांचा राजकारणातील निष्पक्ष सहभाग निश्चित करणाऱ्या उपायांची चर्चा करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

अ) नव्या सामाजिक चळवळीची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

ब) राजकीय सामाजिकरणाच्या विविध साधनांची चर्चा करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

अ) सामुहिक हिंसा ही संकल्पना दंगे, राज्याचे दमन, वांशिक आणि जमातवादी हिंसेच्या संदर्भात स्पष्ट करा.

ब) राजकीय सहभागातील प्रसिध्दी माध्यमांची भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

[10]

- अ) राजकीय सामाजिकरणाचा अर्थ
- ब) नागरी संस्कृतीची संकल्पना
- क) लोकमताचे महत्व
- ड) सामाजिक चळवळीचे वर्गीकरण

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

[10]

- अ) राजकीय संस्कृतीचे वर्गीकरण
- ब) लिंग समभाव
- क) राजकीय सहभागाचे फायदे
- ड) जाती अंताची चळवळ

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P2382

[Total No. of Pages : 4

[5003]-4004

M.A. (Part - II) (Semester - IV)

POLITICAL SCIENCE

**PO-013 : Political Thought of Dr. Ambedkar (Optional)
(2013 Pattern) (Credit System)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 50

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*

Q1) Attempt any one question of the following : **[10]**

- a) Explain socio-political background of Ambedkar's thought.
- b) Critically examine Dr. Ambedkar's views on Indian Nationalism.

Q2) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Discuss the social Thought of Dr. Ambedkar.
- b) Explain Dr. Ambedkar's views on casteism.

Q3) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Explain Dr. Ambedkar's ideas of socialism.
- b) Discuss the views on Liberal Democracy of Dr. Ambedkar.

P.T.O.

Q4) Attempt any two of the following : **[10]**

- a) Doctrine of Buddhism.
- b) Dr. Ambedkar's views on Fraternity.
- c) Economic Thought of Dr. Ambedkar.
- d) Views on role of the state by Dr. Ambedkar.

Q5) Attempt any two of the following : **[10]**

- a) Views on Equality of Dr. Ambedkar.
- b) Dr. Ambedkar's thoughts on Representative Government.
- c) Dr. Ambedkar's views on Pakistan.
- d) Dr. Ambedkar's thoughts on untouchability.

Total No. of Questions : 5]

P2382

[5003]-4004

M.A. (Part - II) (Semester - IV)

POLITICAL SCIENCE

PO-013 : Political Thought of Dr. Ambedkar (Optional)

(2013 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 50

- सूचना :ह 1) सर्व प्रश्न सोडवणे आवश्यक आहेत.
2) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) खालीलपैकी एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) डॉ. आंबेडकरांच्या सामाजिक - राजकीय विचारांची पार्श्वभूमी स्पष्ट करा.
ब) डॉ. आंबेडकरांच्या भारतीय राष्ट्रवादविषयक विचारांचे चिकित्सक परीक्षण करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) आंबेडकरांच्या सामाजिक विचारांची चर्चा करा.
ब) डॉ. आंबेडकरांचे जातीयते संबंधीचे विचार स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) डॉ. आंबेडकरांचे समाजवादी विचार स्पष्ट करा
ब) डॉ. आंबेडकरांच्या उदारमतवादी लोकशाही विचारांची चर्चा करा.

- प्रश्न 4) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. [10]
- अ) बुध्दवादाचे तत्वज्ञान
 - ब) डॉ. आंबेडकरांचे बंधूत्वाविषयीचे विचार
 - क) आंबेडकरांचे आर्थिक विचार
 - ड) डॉ. आंबेडकरांचे राज्याच्या भूमिकेबाबत विचार

- प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा [10]
- अ) डॉ. आंबेडकरांचे समतेविषयीचे विचार
 - ब) प्रतिनिधीक शासनविषयक आंबेडकरांचे विचार
 - क) डॉ. आंबेडकरांचे पाकिस्तानविषयीचे विचार
 - ड) डॉ. आंबेडकरांचे अस्पृश्यतेबाबत विचार

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P2383

[Total No. of Pages : 4

[5003]-4005

M.A. (Part - II) (Semester - IV)

POLITICAL SCIENCE

PO-014 : Party System in India (Optional)
(2013 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 50

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*

Q1) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Explain the issues of representation of Indian politics before 1950.
- b) State how the resurgence of Congress came into existence in Indian politics after 1977.

Q2) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Explain the historical background of Indian Communist Party.
- b) State the characteristics features of Indian Party System.

Q3) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Discuss “the stability came in B.J.P. (Bhartiya Janata Party) after 1999”.
- b) Explain the causes and elements for the decliration of Congress Party.

P.T.O.

Q4) Attempt any two of the following : **[10]**

- a) Indian National Movement.
- b) Manifesto of Congress Party.
- c) Ideology of B.J.P.
- d) Women's Representation.

Q5) Attempt any two of the following : **[10]**

- a) Akali Dal.
- b) Aam Admi Party (AAP)
- c) Importance of Regional Parties.
- d) Functions of Political Parties.

Total No. of Questions : 5]

P2383

[5003]-4005

M.A. (Part - II) (Semester - IV)

POLITICAL SCIENCE

PO-014 : Party System in India (Optional)

(2013 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 50

- सूचना :ह 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
2) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) 1950 पूर्वीच्या भारतीय राजकारणातील प्रतिनिधीत्वाचे मूद्दे स्पष्ट करा.
ब) 1977 नंतरच्या काळात भारतीय राजकारणात काँग्रेसचे पुनरुज्जीवन कशाप्रकारे घडून आले ते सांगा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) भारतीय कम्युनिस्ट पक्षाची ऐत्याहासिक पार्श्वभूमी स्पष्ट करा.
ब) भारतातील पक्षपध्दतीची वैशिष्ट्ये सांगा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) 1999 नंतरच्या काळातील भाजपला स्थैर्य प्राप्त झाले चर्चा करा.
ब) काँग्रेस पक्षाला उत्तरती कळा लागण्यास कारणीभूत ठरलेले घटक स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

[10]

- अ) भारतीय राष्ट्रीय चळवळ
- ब) काँग्रेस पक्षाचा जाहिरनामा
- क) भारतीय जनतापक्षाची विचारसरणी
- ड) स्त्री प्रतिनिधित्व

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

[10]

- अ) अकालीदल
- ब) आम आदमी पार्टी
- क) प्रादेशिक पक्षांचे महत्व
- ड) राजकीय पक्षांची कार्ये

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P2384

[Total No. of Pages : 4

[5003]-4006

M.A. (Part - II) (Semester - IV)

POLITICAL SCIENCE

**PO-015 : Conflict and Co-operation in Asia Pacific Region
(2013 Pattern) (Credit System)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 50

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to right indicate full marks.*

Q1) Answer any one of the following : **[10]**

- a) Take review the effect on International Politics of Imperialism and the Cold War.
- b) Discuss Economic Resurgence as a important factor of the new Regional order.

Q2) Answer any one of the following : **[10]**

- a) Explain the nature and features of Asia Pacific Community.
- b) Write an essay on the role of China under United Nations.

Q3) Answer any one of the following : **[10]**

- a) Write an essay on the end of the Cold war.
- b) Discuss, the role of Middle powers in Asia Pacific Regions.

P.T.O.

Q4) Write short notes on any two : **[10]**

- a) Issue of conflict between Japan and Russia.
- b) Co-operation between USA and Russia.
- c) Meaning of the new Regional Order.
- d) The role of China in the world politics.

Q5) Write short notes on any two : **[10]**

- a) Issue of Conflict between Middle and Small powers.
- b) Co-operation between Japan and China.
- c) United State of America a Big power.
- d) Issue of conflict between North and South Korea.

Total No. of Questions : 5]

P2384

[5003]-4006

M.A. (Part - II) (Semester - IV)

POLITICAL SCIENCE

PO-015 : Conflict and Co-operation in Asia Pacific Region
(2013 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 50

- सूचना :ह 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहेत.
2) उजवीकडील अंक पूर्ण प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) साम्राज्यवाद व शीतयुद्धाचा आंतरराष्ट्रीय राजकारणावर झालेल्या परिणामांचा आढावा घ्या.
ब) नवीन प्रादेशिक व्यवस्थेचा 'आर्थिक पुनरूत्थान' हा महत्वाचा घटक आहे यावर चर्चा करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) आशिया पॅसिफिक समुदायाचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
ब) संयुक्त राष्ट्रातील चीनची भूमिका यावर निबंध लिहा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) 'शीतयुद्ध' समाप्ती यावर निबंध लिहा.
ब) 'आशिया पॅसिफिक विभागातील मध्यम सत्तांची भूमिका' चर्चा करा.

- प्रश्न 4) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टीपा लिहा. [10]
- अ) जपान रशिया मधील संघर्षाची मुद्दे
 - ब) अमेरिका व रशिया मधील सहकार्य
 - क) नवीन प्रादेशिक व्यवस्थेचा अर्थ
 - ड) जागतिक राजकारणातील चीनची भूमिका

- प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणत्याही दोन टीपा लिहा. [10]
- अ) मध्यम व लघुसत्तांमधील संघर्षाची मुद्दे
 - ब) जपान व चीन यातील सहकार्य
 - क) संयुक्त राज्य अमेरिका एक महासत्ता
 - ड) उत्तर व दक्षिण कोरियातील संघर्षाची मुद्दे

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P2385

[Total No. of Pages : 4

[5003]-4007

M.A. (Part - II) (Semester - IV)

POLITICAL SCIENCE (Optional)

PO-016 : Political Economy of India

(2013 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 50

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*

Q1) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Explain the "Review of development of plans".
- b) Discuss the Liberalization.

Q2) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Explain the changing nature of caste-class relationship in India.
- b) Evaluate questions of Autonomy of the states in India.

Q3) Attempt any one of the following : **[10]**

- a) Write an essay on Informalization of working class in India.
- b) Explain features of New Economic Policy.

P.T.O.

Q4) Attempt any two of the following : **[10]**

- a) Impact of Green Revolution.
- b) Concept of Caste Mobility.
- c) The Mixed Economy Model.
- d) Regional Inter-state disputes.

Q5) Attempt any two of the following : **[10]**

- a) Globalization.
- b) Achivement of Privatisation.
- c) Middle classes in Industrial Sector.
- d) New Economic Policy.

Total No. of Questions : 5]

P2385

[5003]-4007

M.A. (Part - II) (Semester - IV)
POLITICAL SCIENCE (Optional)
PO-016 : Political Economy of India
(2013 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 50

- सूचना :ह 1) सर्व प्रश्न सोडवणे आवश्यक आहेत.
2) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) विकासाच्या नियोजनाचे पुनरावलोकन स्पष्ट करा.
ब) उदारीकरणाची चर्चा करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) भारतातील जात आणि वर्ग संबंधाचे बदलते स्वरूप स्पष्ट करा.
ब) भारतातील राज्यांच्या स्वायत्ततेच्या प्रश्नांचे मूल्यमापन करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) भारतातील कामगारवर्गाचे असंघटीकरण यावर निबंध लिहा.
ब) नवीन आर्थिक धोरणाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) खालीलपैकी दोन प्रश्न सोडवा.

[10]

- अ) हरितक्रांतीचे परिणाम
- ब) जातीयगतीमानतेची संकल्पना
- क) संमिश्र अर्थव्यवस्थेचे प्रारूप
- ड) प्रादेशिक आंतरराज्यीय संघर्ष

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

[10]

- अ) जागतिकीकरण
- ब) खाजगीकरणाची उपलब्धी
- क) उद्योगक्षेत्रातील मध्यमवर्ग
- ड) नवीन आर्थिक धोरण

